

| Daan van Leeuwen

De eerste week van mei heeft altijd een beladen karakter. Hij staat in het teken van de Tweede Wereldoorlog. Op vier mei herdenken we alle mensen die slachtoffer zijn geworden van de wereldoorlog van de jaren veertig. Voor de generatie die de oorlog heeft meegemaakt heeft het een blijvend litteken achtergelaten. Vele mensen zien dan de Tweede Wereldoorlog ook als een mijlpaal en omslagpunt in de twintigste eeuw. Historicus Hans Blom ziet het anders. "Er veranderde veel door de Tweede Wereldoorlog, maar we kunnen beter spreken over een intermezzo dan over een fundamentele breuk." Blom legde zijn standpunten voor in de Waanders lezing van 2 mei, twee dagen voor de Nationale Herdenking en drie dagen voor Bevrijdingsdag.

Schokkende jaren, maar geen fundamentele breuk

Nederland in de jaren veertig

Het Historisch Centrum Overijssel presenteerde in samenwerking met uitgeverij Waanders en boekhandel Waanders de laatste lezing van een reeks Waanders lezingen. Op 2 mei was prof. dr. J.C.H. Blom te gast om te spreken over een onderwerp dat zeer actueel is in de eerste week van mei: de Tweede Wereldoorlog in Nederland. Blom was tot 2007 directeur van het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) en hoogleraar Nederlandse geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam (UvA). De historicus was daarnaast ook nauw betrokken bij het schrijven van het *Srebrenica rapport* (2002).

In de introductie van zijn betoog schetste Blom de situatie van Nederland in de jaren voor en na de Tweede Wereldoorlog. Nederland veranderde van een kleine staat met groot koloniaal bezit naar een kleine staat in een bondgenootschap. Nederland was verwickeld in drie oorlogen en had deze in hoog tempo alle drie verloren. In slechts enkele dagen verloor Nederland in mei 1940 haar macht over haar eigen land aan Nazi-Duitsland.

Nederland verloor in 1942 de oorlog van Japan in Azië en de archipel. Nederlands-Indië voerde een guerrilla-oorlog tegen haar Nederlandse bezetter.

De grote verliezen vormden zich tot de meest heftige ervaringen in het collectieve geheugen. Capitulatie, onderdrukking, nazificatie, massamoorden, kampervaringen, Jodenvervolging en wederopbouw spelen tot op de dag van vandaag een belangrijke rol in de beleving van de Nederlander over de Twintigste eeuw. In de eerste jaren na de oorlog rouwde men vooral om het feit dat de democratie zich kon laten onderwerpen aan het totalitarisme. Vanaf de jaren zestig werden vooral de gruwelijkheden van de Jodenvervolging de belangrijkste herinneringen van 'de Oorlog'. De oorlog werd een kapstok en een mijlpaal voor de generaties van de twintigste eeuw.

Toch herkent Blom geen fundamentele breuk door de invloeden van de oorlog. Na de oorlog was niet alles anders, aldus de historicus. Na de capitulatie in mei 1940 ging het dagelijks leven gewoon door.

Nederlanders pasten zich razendsnel aan de maatregelen van de bezetter aan. Blom gaf hierbij het voorbeeld van de avondklok, die door Nederlanders slim om werden gedoopt tot een logeerpartijtje. Bovendien waren de maatregelen die de Duitsers doorvoerden na de bevrijding net zo snel vergeten als dat ze aangenomen werden. Ook op politiek gebied was er geen breuk. De ideologie van de Duitsers kreeg geen greep op de Nederlandse bevolking.

De Duitse bezetter deed ook een aanval op de verzuilde maatschappij. Ze wilde graag een Germaans model doorvoeren maar dit werkte averechts. Het systeem ging juist beter werken door de bezetter en

In Nederlands-Indië is er wel een fundamentele breuk met het verleden. De Japanse bezetter zorgde ervoor dat er een definitieve breuk kwam met de Nederlandse machthebbers, maar ook de inheemse bevolking werd slachtoffer van de Japanners. Er vielen vele slachtoffers en ze werden totaal vernederd door de Japanse militairen. De veiligheid bleef tot december 1945 gering in het land. Na het wegtrekken van de Japanners begon de strijd voor onafhankelijkheid tegen de terugkerende Nederlands machthebbers. De ontwikkeling van kolonisatie naar dekolonisatie is een definitieve breuk met Nederland.

“De dynamiek van verandering had zich ook zonder oorlog voorgedaan.”

versterkte zich hierdoor. Nederland bleef verzuild en de burgerlijke houding van het Nederlandse volk bleef gehandhaafd. Na de oorlog ging de politieke strijd van de jaren dertig gewoon verder. Politieke standpunten bleven onaangestast en oude politieke kwesties (zoals de sociale kwestie) werden weer actueel. Er werd weliswaar een nieuw politiek stelsel ingevoerd maar Blom bestempelde dit als oude wijn in nieuwe zakken. Nieuwe partijen hielden er standpunten op na die in de lijn lagen met partijen van de jaren dertig.

Aan het begin van de oorlog ging het economisch goed met Nederland. Rijkscommissaris Seys-Inquart zorgde ervoor dat de economische opleving van het einde van de jaren dertig werd doorgezet in Nederland door de Nederlandse industrie te stimuleren. Tien jaar na de opleving van de jaren dertig werd het zelfde peil weer bereikt. Dit werd mogelijk gemaakt door de snelle mobilisatie van de zuilen voor de wederopbouw. Dit was niet te wijten aan de vernieuwingsdrift maar aan de filosofie dat de wederopbouw zo snel mogelijk moest worden afgerond ten behoeve van het volk. Dus ook op economische gebied was er sprake van een vorm van continuïteit, dat een vijftal jaren was onderbroken door de oorlog.

Blom onderstreept dat er wel degelijk sprake is van verandering door de Tweede Wereldoorlog. Hij noemde dit een breuk op eigen terrein. De rol van Nederland op het wereldtoneel veranderde. De natie speelde niet langer een hoofdrol omdat het koloniaal bezit was verloren en Nederland zich bovendien moest richten op de wederopbouw. De oorlog heeft een duidelijke stempel achtergelaten op het collectief geheugen en speelt nu nog steeds een grote rol. Bovendien heeft het een groot litteken achtergelaten op de joodse gemeenschap in Nederland. Drie kwart van de Nederlandse joden is vermoord. Maar ondanks deze schokkende jaren is het een ontwikkeling en geen breuk in de geschiedenis. De dynamiek van verandering had zich ook zonder oorlog voorgedaan, aldus Blom. Omdat vele aspecten van de jaren dertig weer terug te zien zijn in de jaren vijftig kunnen we beter spreken van een intermezzo. Omdat de oorlog nog vers in het geheugen ligt blijft het actueel in de Nederlandse beleving. Historici moeten herkennen dat niet alles verander t als de oorlog uitbreekt. Niet alles werd anders in mei 1940. •